

УДК 341.215.4

DOI: 10.26565/2075-1834-2020-30-18

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВОЗАХИСНИКІВ НА МІЖНАРОДНОМУ РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Варнавська К. А.,

аспірантка кафедри міжнародного
і європейського права
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4,
e-mail: varnavska06@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1257-089>

АНОТАЦІЯ: *Вступ.* Питання щодо захисту і заохочення поваги до основоположних прав і свобод людини, гарантованих Міжнародною Хартією, неухильно перебуває на міжнародному порядку денному. Хоча основне зобов'язання щодо забезпечення прав людини покладається на держави, як основних суб'єктів міжнародного права, важливу роль у цій сфері відіграють правозахисники. Діяльність правозахисників, право яких «індивідуально і спільно з іншими, заохочувати і прагнути захищати і здійснювати права людини й основні свободи на національному та міжнародному рівнях» закріплено Декларацією Організації Об'єднаних Націй 53/144 (1998), часто пов'язано зі значними ризиками. Так, правозахисники нерідко самі стають жертвами порушень прав людини, висвітлюючи гострі ситуації порушень прав людини під час збройних конфліктів, з боку органів державної влади або інших суб'єктів приватного сектору. Такі випадки стають не лише порушення прав людини правозахисників, а й становлять загрозу для демократичного суспільства й верховенства прав у цілому. Існування такої ситуації вимагає ефективного та своєчасного реагування з боку держав та міжнародних організацій, зокрема на міжнародному регіональному рівні.

Короткий зміст основних результатів дослідження. У статті проаналізовано положення міжнародно-правових актів регіонального характеру (Африканський Союз, Організація Американських Держав, Рада Європи, Організація з безпеки і співробітництва в Європі тощо) щодо становища правозахисників. Зазначено, що Декларація Організації Об'єднаних Націй про правозахисників (1998 р.) слугує зворотним актом у цій галузі. Крім цього, у статті наголошено на необхідності вироблення та прийняття у межах регіональних організацій актів щодо правового становища правозахисників та гарантій їхньої діяльності, які враховують специфіку географічного регіону. Зазначено також, що на міжнародному регіональному рівні створено відповідні моніторингові органи (Спеціальний доповідач з питань про правозахисників, Комісара з прав людини, Доповідач з питань правозахисників і органів правосуддя тощо), функції яких полягають у дослідженні правового становища правозахисників, збиранні інформації щодо порушення їхніх прав людини, найкращих видів практики у боротьбі з такими порушеннями. Крім цього, функціонування таких моніторингових органів та урахування їхніх напрацювань в удосконалення правової основи у цій галузі мають важливе значення для вироблення і єдиного уніфікованого юридично обов'язкового акта, щодо становища правозахисників на міжнародному рівні.

Висновки. Правова основа щодо становища правозахисників та гарантій їхньої діяльності на міжнародному регіональному рівні (АС, ОАД, ОБСЄ, РС тощо) побудована на основі Декларації ООН про правозахисників (1998 р.). Разом з тим, у прийнятих регіональних актах (резолуції, декларації, керівні принципи тощо) закріплено гарантії та заходи захисту прав правозахисників з урахуванням специфіки географічного регіону, культурних особливостей, традицій, віросповідання. Крім цього, в межах регіональних організацій створено спеціальні моніторингові органи та процедури, до повноважень яких входить діяльність щодо вивчення ситуацій порушення прав людини правозахисників, вироблення рекомендацій державам задля запобігання та викорінення таких порушень та узагальнення і поширення найкращих видів практики у цій сфері.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міжнародні міждержавні організації, правозахисник, права людини, право на захист, спеціальні процедури.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ ЗАЩИТЫ ПРАВООЗАЩИТНИКОВ НА МЕЖДУНАРОДНОМ РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Варнавская К. А.,

аспирантка кафедры международного
и европейского права
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В.Н. Каразина
г. Харьков, 61022, площадь Свободы 4,
e-mail: varnavska06@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1257-089>

АННОТАЦИЯ: *Введение.* Вопросы защиты и поощрения уважения к основополагающим правам и свободам человека, гарантированных Международной Хартией, неуклонно находится на международной повестке дня. Хотя основное обязательство по обеспечению прав человека возлагается на государства, как основных субъектов международного права, важную роль в этой сфере играют правозащитники. Деятельность правозащитников, право которых «индивидуально и совместно с другими, поощрять и стремиться защищать и осуществлять права человека и основные свободы на национальном и международном уровнях» закреплено Декларацией Организации Объединенных Наций 53/144 (1998) часто связано со значительными рисками. Так, правозащитники нередко сами становятся жертвами нарушений прав человека, освещая острые ситуации нарушений прав человека во время вооруженных конфликтов, со стороны органов государственной власти или других субъектов частного сектора. Такие случаи становятся не только нарушением прав человека правозащитников, но и представляют угрозу для демократического общества и верховенства права в целом. Существование такой ситуации требует эффективного и своевременного реагирования со стороны государств и международных организаций, в частности на международном региональном уровне.

Основные результаты исследования. В статье проанализированы положения международно-правовых актов регионального характера (Африканский Союз, Организация Американских Государств, Совет Европы, Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе и т.д.) о положении правозащитников. Отмечено, что Декларация Организации Объединенных Наций о правозащитниках (в 1998 г.) служит образцовым актом в этой области. Кроме этого, в статье отмечена необходимость выработки и принятия в рамках региональных организаций актов касательно правового положения правозащитников и гарантий их деятельности, учитывающих специфику географического региона. Отмечено также, что на международном региональном уровне созданы соответствующие мониторинговые органы (Специальный докладчик по вопросу о правозащитниках, Комиссар по правам человека Докладчик по вопросу правозащитников и органов правосудия и т.д.), функции которых заключаются в исследовании правового положения правозащитников, сборе информации о нарушении их прав человека, лучших видов практики в борьбе с такими нарушениями. Кроме этого, функционирование таких мониторинговых органов и учет их наработок в совершенствование правовой основы в этой области имеют важное значение для выработки единого унифицированного юридически обязательного акта о положении правозащитников на международном уровне.

Выводы. Правовая основа касательно положения правозащитников и гарантий их деятельности на международном региональном уровне (АС, ОАГ, ОБСЕ, СЕ и т.д.) построена на основе Декларации ООН о правозащитниках (1998 г.). Вместе с тем, в принятых региональных актах (резолюции, декларации, руководящие принципы и т.д.) закреплены гарантии и меры защиты прав правозащитников с учетом специфики географического региона, культурных особенностей, традиций, религии. Кроме этого, в рамках региональных организаций созданы специальные мониторинговые органы и процедуры, в полномочия которых входит деятельность по изучению ситуаций нарушения прав человека правозащитников, выработка рекомендаций государствам для предотвращения и искоренения таких нарушений, а также обобщения и распространения лучших видов практики в этой сфере.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: международные межправительственные организации, правозащитник, права человека, право на защиту, специальные процедуры.

ORGANIZATIONAL AND LEGAL MECHANISM OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS DEFENDERS AT THE INTERNATIONAL REGIONAL LEVEL

Karolina Varnavskaya,

postgraduate student
of the Department of International
and European Law of the Law Faculty
of V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Maidan Svobody 4,
e-mail: varnavska06@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1257-089>

ANNOTATION: *Introduction.* The issue of protecting and promoting respect for fundamental human rights and freedoms guaranteed by the International Charter is firmly on the international agenda. Although the primary responsibility for ensuring human rights rests with States as key actors in international law, human rights defenders play an important role in this area. The activities of human rights defenders, whose right «individually and in association with others, to promote and to strive for the protection and realization of human rights and fundamental freedoms at the national and international levels» enshrined in United Nations Declaration 53/144 (1998), often involve significant risks. For example, human rights defenders themselves often fall victim to human rights abuses. Such cases not only violate the human rights of human rights defenders, but also pose a threat to a democratic society and the rule of law in general. The existence of such a situation requires an effective and timely response from states and international organizations, in particular at the international regional level.

The main results of the study. The article analyzes the provisions of international regional legal acts (African Union, Organization of American States, Council of Europe, Organization for Security and Cooperation in Europe etc.) on the situation of human rights defenders. It is noted that the United Nations Declaration on Human Rights Defenders (1998) serves as a model act in this area. The article emphasizes the need to develop and adopt within regional organizations acts on the legal status of human rights defenders and guarantees of their activities, which take into account the specifics of the geographical region. It is also noted that at the international regional level there are relevant monitoring bodies (Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders, Commissioner for Human Rights, Rapporteur on Human Rights Defenders and Justice Operators etc.), whose functions are to study the legal status of human rights defenders, collect information on violations human best practices in combating such violations.

Results. The legal basis for the status of human rights defenders and guarantees of their activities at the international regional level (AU, OAS, OSCE, CoE, etc.) is based on the UN Declaration on Human Rights Defenders (1998). At the same time, the adopted regional acts (resolutions, declarations, guidelines, etc.) enshrine guarantees and measures to protect the rights of human rights defenders, taking into account the specifics of the geographical region, cultural characteristics, traditions, religion. In addition, special monitoring bodies and procedures have been established within regional organizations to investigate human rights violations of the defenders, develop recommendations to states to prevent and eradicate such violations, and generalize and disseminate best practices in this area.

KEY WORDS: international intergovernmental organizations, human rights defender, human rights, right to protection, special procedures.

Вступ. Питання щодо захисту і заохочення поваги до основоположних прав і свобод людини, гарантованих Міжнародною Хартією, неухильно перебуває на міжнародному порядку денному. Хоча основне зобов'язання щодо забезпечення прав людини покладається на держави, як основних суб'єктів міжнародного права, важливу роль у цій сфері відіграють правозахисники. Діяльність правозахисників, право яких «індивідуально і спільно з іншими, заохочувати і прагнути захищати і здійснювати права людини й основні свободи на національному та міжнародному рівнях» закріплено Декларацією Організації Об'єднаних Націй 53/144 1998 року, часто пов'язано зі значними ризиками. Так, правозахисники нерідко самі стають жертвами порушень прав людини, висвітлюючи гострі ситуації порушень прав людини під час збройних конфліктів, з боку органів державної влади або інших суб'єктів приватного сектору. Такі випадки стають не лише порушення прав людини правозахисників, а й становлять загрозу для демократичного суспільства й верховенства прав у цілому. Існування такої ситуації вимагає ефективного та своєчасного реагування з боку держав та міжнародних організацій, зокрема на міжнародному регіональному рівні. Означене зумовлюється тим, загрозливі виклики правозахисній діяльності можуть мати значні відмінності залежно від географічного регіону її здійснення з огляду на особливості правових систем, віросповідання, культури, традицій тощо.

Стан дослідження. Слід зазначити, що питання щодо правового статусу правозахисників на міжнародному рівні не було предметом комплексного дослідження у науці міжнародного публічного права. Окремі питання щодо захисту прав і основоположних свобод людини висвітлювалися у роботах національних та зарубіжних науковців, таких як. В. Гутник, О. Київець, О. Мережко, О. Сенаторова, Т. Сироїд, Л. Фоміна та ін. Разом з тим, означена проблематика потребує ґрунтовного дослідження.

Мета статті полягає у проведенні аналізу положень міжнародно-правових актів регіонального рівня щодо організаційно-правового механізму захисту правозахисників.

Для досягнення означеної мети поставлено такі **завдання**: проаналізувати міжнародно-правові акти регіонального рівня щодо забезпечення прав людини правозахисників; охарактеризувати організаційний механізм у сфері забезпечення прав правозахисників на міжнародному регіональному рівні.

Викладення основного матеріалу.

Незалежна й неупереджена діяльність правозахисників, які висвітлюють питання щодо державної політики в галузі прав людини, випадки систематичних або масових порушень прав і свобод, гарантованих міжнародними угодами в цій сфері та закріплених у національному законодавстві держав, забезпечують захист жертв порушень прав людини, сприяють їх доступу до ефективних засобів правового захисту і відшкодування, відіграє важливу роль для заохочення і просування прав людини, демократії та верховенства права. Разом з тим, така діяльність може мати негативні наслідки для самих правозахисників у вигляді порушення їхніх прав людини. Вони можуть ставати жертвами страт, катувань, побиття, самовільного арешту та затримання, погроз вбивством, переслідувань та наклепів, а також обмеження свободи пересування, вираження поглядів, об'єднання і зібрань. Такі порушення можуть бути спрямовані на самих правозахисників, організації та механізми, за допомогою яких вони працюють або на членів їхніх сімей. Деякі правозахисники піддаються більшому ризику через природу прав, які вони захищають або стикаються з ризиками, які є гендерно мотивованими і вимагають особливої уваги [1, с. 10]. Крім цього, ситуації щодо порушень прав правозахисників у зв'язку із здійсненням ними їхньої роботи, можуть мати значні відмінності у різних географічних регіонах світу, що зумовлено особливостями правових систем, віросповідання, культури, традицій тощо.

З огляду на означене в межах міжнародних регіональних організацій було прийнято низку правових актів у цій сфері та засновано контрольні й моніторингові органи, діяльність яких спрямована на вивчення ситуацій щодо порушення прав людини правозахисників, вироблення рекомендацій державам задля запобігання та викорінення таких порушень та криміналізації відповідних діянь з урахуванням відповідної регіональної специфіки та універсального міжнародного досвіду.

Так, зокрема, в межах Організації Африканської Єдності (з 2002 р. – Африканський Союз), під час першої конференції міністрів з прав людини у 1999 р., було прийнято Декларацію і План дій Гранд-Бей (Маврикій), у положеннях яких було відзначено, що прийняття Декларації Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про захист правозахисників на 54-годинній сесії Комісії ООН з прав людини знаменує собою важливий поворотний момент, і закликало уряди африканських країн зробити відповідні кроки щодо здійснення Декларації в Африці (п. 19) [2].

У положеннях Кігалійської декларації, що була прийнята за підсумками Першої конференції міністрів Африканського союзу (далі – АС) з прав людини в Африці (2003 р.) також було визнано важливу роль організацій громадянського суспільства в цілому і правозахисників зокрема в заохоченні та захисті прав людини в Африці, і закликало держави-члени та регіональні установи захищати їх і заохочувати участь організацій громадянського суспільства у процесах прийняття рішень з метою консолідації представницької демократії та сталого розвитку (п. 28) [3].

Питанню правового становища правозахисників було приділено увагу й у Керівних принципах щодо свободи асоціацій та зібрань в Африці (2017 р.), зокрема, наголошено на тому, що обмеження прав на свободу асоціацій та зібрань обмежують потенціал для вільної суспільної сфери і відкритого демократичного суспільства, а обмеження на незалежне громадянське суспільство перешкоджають діяльності правозахисників і просуванню прав людини [4].

У 2019 році Африканська комісія з прав людини і народів, на своїй 65-й черговій сесії, що проходила з 21 жовтня по 10 листопада 2019 р. в Банжулі, Гамбія, наголосила на необхідності дотримання на континентальному рівні конвенцій та інших стандартів і керівних принципів, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй, зокрема, Декларації ООН про правозахисників (1998 р.), та постановила розробити Африканську декларацію про підвищення ролі правозахисників і їх захисту в Африці [5].

Крім цього, резолюцією АСНПР/Res.69 (XXXV)04 Африканської комісії з прав людини і народів (2004 р.) було визнано значущість роботи правозахисників у просуванні прав людини, демократії та верховенства закону в Африці та, разом із цим, зазначено про серйозну стурбованість триваючими порушеннями щодо окремих осіб і членів їхніх сімей, груп або організацій, які працюють над заохоченням і захистом прав людини і народів, а також зростаючими ризиками, з якими стикаються правозахисники в Африці. З урахуванням означеного, Комісія ухвалила заснувати посаду Спеціального доповідача з питання про правозахисників. До мандату Спеціального доповідача було включено низку повноважень, зокрема: шукати, одержувати, вивчати інформацію про становище правозахисників в Африці і діяти відповідно до неї; подавати звіти на кожній черговій сесії Африканської комісії; співпрацювати і брати участь у діалозі з державами-членами, національними правозахисними установами, відповідними міжурядовими органами, міжнародними та регіональними механізмами захисту правозахисників та іншими зацікавленими сторонами; розробляти і рекомендувати ефективні стратегії для кращого захисту правозахисників; підвищувати обізнаність та сприяти здійсненню Декларації ООН про правозахисників в Африці [6].

Резолюцією АСНПР / Res.273 (LV) 2014 було розширено сферу дії мандату Спеціального доповідача, включивши в нього питання, що стосуються репресалій щодо правозахисників. Так, зокрема, Комісія зазначила, що мандат Спеціального доповідача з питання про правозахисників не охоплює конкретного питання про моніторинг репресалій щодо правозахисників, які співпрацюють з африканською системою прав людини та виказала рішучість боротися з усіма перешкодами та всіма формами насильства і репресалій проти них. З огляду на це, мандат Спеціального доповідача було розширено такими повноваженнями: збирати інформацію та здійснювати ефективний розгляд випадків репресалій; документувати та вести бази даних про випадки репресалій, доведених до його / її відома; надавати Комісії рекомендації щодо вжиття невідкладних заходів для розгляду конкретних випадків репресалій; подавати звіти про репресії на кожній черговій сесії Комісії у звіті про діяльність Спеціального доповідача; забезпечувати відстеження зареєстрованих випадків [7].

У 2018 році Африканська комісія з прав людини і народів, зауваживши щодо зростаючого числа нападів на свободу асоціацій та зібрань в Африці, особливо у світлі поточних проблем, що характеризуються поступовим обмеженням цивільного простору, прийняттям/переглядом деякими державами законодавчих і нормативних положень, які значно обмежують здійснення право на свободу асоціацій і зібрань правозахисників і організацій громадянського суспільства та зазіхає на здійснення громадянином права на свободу асоціації, зборів і вираження думки, вирішила створити терміном на два роки Групу на підтримку мандата Спеціального доповідача з питання про правозахисників і репресії в Африці, якій було доручено просувати і контролювати ефективне здійснення Керівних принципів зі свободи асоціації і зборів в Африці. Членами групи було призначено низку організацій, серед яких: Міжнародна служба з прав людини (ISHR); Інститут прав людини та розвитку в Африці (IHRDA); Західноафриканська мережа правозахисників (WANHRDN); проект «Правозахисники на Сході та в Африці Рогу» (EHAHRDP); Африканський центр демократії та прав людини (ACDHRS); Каїрський інститут досліджень прав людини (CIHRIS); Мережа правозахисників Центральної Африки (REDHAC); Інститут прав людини Південної Африки (HURISA); Мережа африканських національних правозахисних установ (NANHRI); Міжнародний центр некомерційного права (ICNL); Associação Justiça, Paz e Democracia (AJPD); Мережа правозахисників Південної Африки (SAHRDN); Північноафриканська мережа правозахисників; Всесвітній рух за права людини (FIDH) та ін. [8].

Варто зазначити, що питанню правового становища правозахисників було приділено увагу в межах Організації Американських держав (далі – ОАД). Так, Комісія у своєму річному звіті за 1998 рік підкреслила важливість і етичний аспект роботи, що виконується окремими особами й організаціями, які займаються просуванням, моніторингом і наданням консультацій в галузі прав людини. Комісія також рекомендувала державам-членам ОАД вжити всіх необхідних заходів для захисту фізичної недоторканності правозахисників і забезпечення їх можливості працювати в належних умовах (Розділ VII, рекомендація 4). Після того, як ці рекомендації були представлені державам-членам, Генеральна асамблея ОАД прийняла резолюцію 1671, під назвою «Правозахисники в Північній і Південній Америці: підтримка окремих осіб, груп і організацій громадянського суспільства, які працюють над просуванням і захистом прав людини в Північній і Південній Америці». У цій резолюції Генеральна Асамблея доручила Постійній раді в координації з Міжамериканською комісією продовжити вивчення питання про правозахисників у регіоні. У 2001 році Генеральна Асамблея звернулася до Комісії з проханням розглянути можливість підготовки дослідження в цій галузі (AG/RES.1818).

У 2001 році з урахуванням прохання Генеральної Асамблеї, а також зацікавленості громадянського суспільства в тому, щоб в Міжамериканській комісії був координатор, який би стежив за проблемою правозахисників, Виконавчий секретаріат прийняв рішення створити Групу з прав людини правозахисників, роль якої полягає в координації діяльності Виконавчого секретаріату в цій галузі і, зокрема, у відстеженні становища правозахисників у всьому регіоні [9].

Крім цього, під час своєї 141-ї сесії, що відбулася в березні 2011 року, Комісія прийняла рішення про створення Управління доповідача з питань правозахисників з урахуванням отриманих петицій та в інтересах підвищення обізнаності про важливу роль прав людини правозахисників та органів правосуддя. Згодом, підрозділ було перетворено на Канцелярію доповідача.

Канцелярія Доповідача надає підтримку у спеціалізованому аналізі петицій, поданих Міжамериканській комісії щодо передбачуваних порушень прав людини правозахисників і осіб, які беруть участь у системі правосуддя (органи правосуддя). Канцелярія Доповідача також підтримує Комісію, готуючи дослідження про становище правозахисників і працівників системи правосуддя і, зокрема, про перешкоди, з якими вони стикаються під час виконання своєї роботи. Ці дослідження спрямовані на те, щоб допомогти визначити і розробити міжнародні стандарти захисту правозахисників і працівників системи правосуддя, а також надати державам рекомендації щодо належного дотримання їхніх міжнародних зобов'язань.

Канцелярія доповідача за попередньою згодою держави може відвідувати країни регіону. Під час цих візитів Канцелярія Доповідача встановлює контакти з державними органами та організаціями

громадянського суспільства. Ці відвідування дозволяють Комісії, і зокрема Канцелярії доповідача, більше дізнатися про проблеми, з якими стикаються правозахисники й органи правосуддя в регіоні, і дати рекомендації державам з метою забезпечення дотримання і здійснення прав людини.

Канцелярія Доповідача бере участь у пропагандистській діяльності, пов'язаної із захистом прав людини правозахисників і організаторів правосуддя. Наприклад, він бере участь у семінарах, конференціях, спеціальних зустрічах та семінарах, присвячених становищу правозахисників і органів правосуддя, механізмів їх захисту та міжнародним зобов'язанням, взятим на себе державами, серед іншого [9].

Підтримка роботи правозахисників, їх захист і створення сприятливих умов для їх діяльності лежать в основі мандату Комісара. Комісар допомагає державам-членам у виконанні їх зобов'язань у цьому відношенні, надаючи поради і рекомендації. Вона піднімає питання, пов'язані з робочим середовищем правозахисників і справами тих, хто стикається з цим ризиком, за допомогою свого діалогу з владою, а також публічно, в тому числі через засоби масової інформації. Вона також виступала в Європейському суді з прав людини по ряду справ, що стосуються правозахисників. Комісар і її / його Управління регулярно контактують з правозахисниками і щорічно організовують взаємні тематичні консультації.

Означеному питанню було приділено увагу й у діяльності Ради Європи.

Так, у Плані дій СМ(2005)80 final, прийнятому під час Третього саміту 2005 року було наголошено на тому, що Рада Європи, будучи основним форумом для захисту та просування прав людини в Європі, через свої різні механізми та інституції відіграватиме динамічну роль у захисті прав окремих осіб та сприятиме неочіненному залученню неурядових організацій до активного захисту прав людини [10].

У Декларації Комітету Міністрів про дії Ради Європи щодо поліпшення захисту правозахисників та сприяння їх діяльності, прийнятій на 1017-му засіданні постійних представників міністрів у 2008 р., було засуджено будь-які напади на правозахисників і порушення їхніх прав у державах-членах Ради Європи та закликає такі держави вчинити низку дій, зокрема, створити умови, які сприяли б роботі правозахисників, дозволяючи окремим особам, групам або асоціаціям вільно здійснювати свою діяльність на правовій основі, що відповідає міжнародним стандартам; вживати ефективних заходів для захисту, сприяння та дотримання прав правозахисників і забезпечувати повагу до їх діяльності; зміцнювати судові системи і забезпечувати наявність ефективних засобів правового захисту для тих, чий права і свободи були порушені; вживати ефективних заходів для попередження нападів або переслідувань правозахисників, забезпечувати проведення незалежних та ефективних розслідувань подібних актів; забезпечувати, щоб законодавство, особливо в галузі свободи асоціацій, мирних зібрань та вираження думки, відповідало міжнародним стандартам у галузі прав людини і, за необхідності, звертатися до Ради Європи за відповідними рекомендаціями; забезпечувати ефективний доступ правозахисників до Європейського суду з прав людини, Європейської комісії з соціальних прав і іншим механізмам захисту прав людини відповідно до застосовних процедур тощо.

Крім цього, Декларацією було розширено мандат Комісара з прав людини. Зокрема, закликає Комісара зміцнити роль і можливості свого бюро для забезпечення ефективного захисту правозахисників шляхом продовження дій на підставі інформації, отриманої від правозахисників і з інших відповідних джерел, включаючи омбудсменів або національних організацій із захисту прав людини; продовження зустрічей з широким колом правозахисників під час відвідування країн і при підготовці публічних доповідей про становище правозахисників; зверненнями до компетентних органів влади для надання їм сприяння в пошуку рішень проблем, з якими можуть стикатися правозахисники; роботи в тісній співпраці з іншими міжурядовими організаціями та установами, зокрема, з координаційним центром ОБСЄ, з Європейським Союзом тощо [11].

З огляду на це, підтримка роботи правозахисників, їх захист і створення сприятливих умов для їх діяльності лежать в основі мандату Комісара. Комісар допомагає державам-членам у виконанні їхніх зобов'язань у цьому напрямку, надаючи поради і рекомендації; піднімає питання, пов'язані з робочим середовищем правозахисників і справами тих, хто стикається з цим ризиком, за допомогою свого діалогу з владою, а також через засоби масової інформації; виступає в Європейському суді з прав людини у низці справ, що стосуються правозахисників; контактує з правозахисниками й організовує тематичні консультації [12].

У межах ОБСЄ було вироблено правову основу, спрямовану на захист правозахисників. Так, у Будапештському документі «На шляху до справжнього партнерства в нову епоху» (1994 р.) було акцентовано увагу на необхідності захисту тих, хто відстоює права людини, і доопрацювання та прийняття в межах ООН Декларації про право і обов'язки осіб, груп і громадських органів зміцнювати і відстоювати загально визнані права людини й основні свободи (Розд.VIII, п. 18)) [13].

Учасники паралельної конференції громадянського суспільства у прийнятій Дублінській декларації «Безпека правозахисників: час для дій ОБСЄ» (2012 р.) закликали ОБСЄ прийняти більш широке і чітке зобов'язання щодо забезпечення безпеки і захисту правозахисників протягом наступних кількох років та невідкладно вжити ряд інших конкретних кроків щодо розробки відповідних механізмів та інструментів

для забезпечення безпеки і захисту правозахисників, зокрема: створення групи незалежних експертів з безпеки і захисту правозахисників; розробка керівних принципів для інститутів і місій ОБСЄ на місцях щодо вирішення питань безпеки і захисту правозахисників в їх роботі; заснування мандата Представника ОБСЄ з безпеки і захисту правозахисників в якості окремого інституту в межах ОБСЄ з мандатом; включення питання безпеки і захисту правозахисників у стандартний порядок денний ОБСЄ з людського виміру [14].

У 2014 році були розроблені Керівні принципи щодо захисту правозахисників, засновані на зобов'язаннях та загальноновизнаних стандартах у галузі прав людини, які взяли на себе держави-учасниці ОБСЄ. Керівні принципи не встановлюють нових норм і не створюють «особливих» прав для правозахисників; у них насамперед ідеться про захист людських прав тих, хто наражається на ризик через власну правозахисну діяльність [15].

У звіті Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини «Відповідальність держав: захист правозахисників в регіоні ОБСЄ (2014-2016 рр.) Реалізація міжнародних стандартів, викладених у Керівних принципах БДПІЛ щодо захисту правозахисників» 2017 року було наведено огляд та аналіз критичних проблем, з якими стикаються правозахисники в регіоні ОБСЄ, а також прикладів позитивної практики держав-учасниць ОБСЄ з їх захисту. Звіт також містить рекомендації щодо усунення виявлених прогалин у галузі захисту правозахисників, які слід розглядати в поєднанні з Керівними принципами БДПІЛ щодо захисту правозахисників (Керівними принципами) [16].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можемо зробити такі висновки: правова основа щодо становища правозахисників та гарантій їхньої діяльності на міжнародному регіональному рівні (АС, ОАД, ОБСЄ, РЕ тощо) побудована на основі Декларації ООН про правозахисників (1998 р.). Разом з тим, у прийнятих регіональних актах (резолуції, декларації, керівні принципи тощо) закріплено гарантії та заходи захисту прав правозахисників з урахуванням специфіки географічного регіону, культурних особливостей, традицій, віросповідання. Крім цього, в межах регіональних організацій створено спеціальні моніторингові органи та процедури, до повноважень яких входить діяльність щодо вивчення ситуацій порушення прав людини правозахисників, вироблення рекомендацій державам задля запобігання та викорінення таких порушень та узагальнення і поширення найкращих видів практики у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights. Fact Sheet No. 29. United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf>.
2. Grand Bay (Mauritius) Declaration and Plan of Action (1999). URL: <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=44>.
3. AU: Kigali Declaration (2003, The 1st African Union (AU) Ministerial Conference on Human Rights in Africa meeting on 8 May 2003 in Kigali, Rwanda). URL: <https://www.achpr.org/presspublic/publication?id=16>.
4. African Commission on Human and Peoples' Rights: Guidelines on Freedom of Association and Assembly in Africa (adopted at the Commission's 60th Ordinary Session held in Niamey, Niger, from 8 to 22 May 2017). URL: <https://www.achpr.org/presspublic/publication?id=22>.
5. Resolution on the Drafting of an African Declaration on the Promotion of the Role of Human Rights Defenders and their Protection in Africa - ACHPR/Res.432(LXV)2019. URL: <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=463>.
6. Resolution on the renewal of the African Commission on Human and Peoples' Rights' Special Mechanisms' mandates - ACHPR/Res.425(LXV)2019. URL: <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=456>.
7. ACHPR/Res.273 (LV) 2014: Resolution on Extending the Scope of the Mandate of the Special Rapporteur on Human Rights Defenders in Africa. URL: <https://www.achpr.org/adoptedresolution>.
8. ACHPR/Res. 406 (LXIII) 2018: Resolution on the Establishment of a Group to Support the Mandate of the Special Rapporteur on Human Rights Defenders and Focal Point on Reprisals in Africa for the Promotion and Monitoring of the Effective Implementation of the Guidelines on Freedom of Association and Assembly in Africa. URL: <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=426>.
9. Rapporteurship on Human Rights Defenders and Justice Operators. URL: <http://www.oas.org/en/iachr/defenders/default.asp>.
10. CM(2005)80 final 17 May 2005. Action Plan. URL: https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_plan_action_en.asp.
11. Декларация Комитета Министров о действиях Совета Европы по улучшению защиты правозащитников и содействию их деятельности (Принята Комитетом министров 6 февраля 2008 года на 1017-м заседании постоянных представителей министров). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d3e64.
12. Commissioner for Human Rights. Human Rights Defenders. URL: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/human-rights-defenders>.
13. Будапештский документ 1994 года на пути к подлинному партнерству в новую эпоху. СБСЕ. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/a/39558.pdf>.
14. Dublin declaration security of human rights defenders: time for OSCE to act (Adopted by the participants of the Parallel Civil Society Conference Dublin, 5 December 2012). URL: http://www.civicsolidarity.org/sites/default/files/dublin_declaration_on_human_rights_defenders_final.pdf.

15. Керівні принципи щодо захисту правозахисників. БДПЛ ОБСЄ. 2015. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/d/150476.pdf>.

16. Ответственность государств: защита правозащитников в регионе ОБСЕ (2014–2016 гг.). Реализация международных стандартов, изложенных в Руководящих принципах БДИПЧ по защите правозащитников. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/8/6/341381_0.pdf.

REFERENCES

1. Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights. Fact Sheet No. 29. United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf>.

2. Grand Bay (Mauritius) Declaration and Plan of Action (1999). URL: <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=44>.

3. AU: Kigali Declaration (2003, The 1st African Union (AU) Ministerial Conference on Human Rights in Africa meeting on 8 May 2003 in Kigali, Rwanda). URL: <https://www.achpr.org/presspublic/publication?id=16>.

4. African Commission on Human and Peoples' Rights: Guidelines on Freedom of Association and Assembly in Africa (adopted at the Commission's 60th Ordinary Session held in Niamey, Niger, from 8 to 22 May 2017). URL: <https://www.achpr.org/presspublic/publication?id=22>.

5. Resolution on the Drafting of an African Declaration on the Promotion of the Role of Human Rights Defenders and their Protection in Africa - ACHPR/Res.432(LXV)2019. URL: <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=463>.

6. Resolution on the renewal of the African Commission on Human and Peoples' Rights' Special Mechanisms' mandates - ACHPR/Res.425(LXV)2019. URL: <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=456>.

7. ACHPR/Res.273 (LV) 2014: Resolution on Extending the Scope of the Mandate of the Special Rapporteur on Human Rights Defenders in Africa. URL: <https://www.achpr.org/adoptedresolution>.

8. ACHPR/Res. 406 (LXIII) 2018: Resolution on the Establishment of a Group to Support the Mandate of the Special Rapporteur on Human Rights Defenders and Focal Point on Reprisals in Africa for the Promotion and Monitoring of the Effective Implementation of the Guidelines on Freedom of Association and Assembly in Africa. URL: <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=426>.

9. Rapporteurship on Human Rights Defenders and Justice Operators. URL: <http://www.oas.org/en/iachr/defenders/default.asp>.

10. CM(2005)80 final 17 May 2005. Action Plan. URL: https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_plan_action_en.asp.

11. Декларация Комитета Министров о действиях Совета Европы по улучшению защиты правозащитников и содействию их деятельности (Принята Комитетом министров 6 февраля 2008 года на 1017-м заседании постоянных представителей министров). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d3e64.

12. Commissioner for Human Rights. Human Rights Defenders. URL: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/human-rights-defenders>.

13. Будапештский документ 1994 года на пути к подлинному партнерству в новую эпоху. СБСЕ. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/a/39558.pdf>.

14. Dublin declaration security of human rights defenders: time for OSCE to act (Adopted by the participants of the Parallel Civil Society Conference Dublin, 5 December 2012). URL: http://www.civicsolidarity.org/sites/default/files/dublin_declaration_on_human_rights_defenders_final.pdf.

15. Керівні принципи щодо захисту правозахисників. БДПЛ ОБСЄ. 2015. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/d/150476.pdf>.

16. Ответственность государств: защита правозащитников в регионе ОБСЕ (2014–2016 гг.). Реализация международных стандартов, изложенных в Руководящих принципах БДИПЧ по защите правозащитников. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/8/6/341381_0.pdf.